

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA NUTQIY RIVOJLANISHDAGI
KAMCHILIKLARNI ART TERAPIYA ORQALI BARTARAF ETISH****Kayumova Dilnoza Fathulla qizi***A.I.Gersin nomidagi RDPU Toshkent filiali o'qituvchisi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqoladanutq nuqsoniga ega bolalarni art-terapiya bilan davolash haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Pedagogika, muallif, art-terapiya, mashg'ulot, A.Xill, kasalik, bolalar, inson ruhiyati, nazariya.*

Pedagogika va psixoterapiyaning o'zaro ta'siri zarurligi haqidagi g'oya 1927-yilda nemis psixiatri A. Kronfeld tomonidan "Psixogogika yoki ta'limning psixoterapevtik doktrinasi" maqolasida asoslab berilgan. Muallif insonni ruhiy tiklanish va shaxsiy o'sishga qaratilgan usulni ishlab chiqishga chaqirdi.

Art-terapiyani bolalar bilan ishlashda eng maqbul va samarali psixoterapevtik yo'nalish sifatida tanlash mumkin. San'atdan terapevtik omil sifatida foydalanish o'qituvchi uchun juda qulaydir. Bunday holda, maxsus bilim talab etilmaydi. Art-terapiya mashg'ulotlarini bolalar bilan ishlashning innovatsion shakllaridan biri deb hisoblash mumkin.

Art-terapiyani nazariy asoslashning ustuvor yo'nalishi xorijlik mutaxassislariga tegishli bo'lsa-da, bizning mahalliy pedagogika fanimiz va xalq pedagogikamiz ixtirochi ijodkorlikni tarbiyaviy, rivojlantiruvchi va korrektsiyaviy maqsadlarda qo'llash bo'yicha uzoq tajribaga ega.

"Art terapiya" atamasi (so'zma-so'z - art terapiya) A. Xill (1938) tomonidan sanatoriylarda sil kasalligi bilan kasallangan bemorlar bilan o'z ishini tavsiflashda kiritilgan.

M. Libmanning fikricha, art-terapiya - bu inson ruhiyatining his-tuyg'ularini va boshqa ko'rinishlarini uning munosabati tuzilishini o'zgartirish uchun san'atdan foydalanishdir.

Rossiya ijtimoiy ish entsiklopediyasida ta'kidlanishicha, art-terapiya - bu san'at va badiiy faoliyat orqali odamlarni reabilitatsiya qilish usullari va texnologiyalari. San'at vositalariga: musiqa, rasm, adabiy asarlar, teatr va boshqalar kiradi.

Art-terapiyaning zamonaviy ta'rifi badiiy ijodkorlik bilan bog'liq bo'lgan ifoda, aloqa, ramziylik tushunchalariga asoslanadi.

Ko'rib chiqilayotgan kontseptsiyaning metodologiyasi insonning ichki "men"i o'z asarlari haqida ko'p o'ylamasdan, chizganda, rasm chizganda, haykaltaroshlik bilan shug'ullansa, o'z-o'zidan vizual tasvirlarda aks etadi, degan ishonchga asoslanadi. Badiiy ijod obrazlarida barcha turdagi ongsiz jarayonlar, jumladan, qo'rquv, ichki ziddiyatlar, bolalik xotiralari, orzular aks etishi umumiy qabul qilingan. Ularning og'zaki tavsifida bola qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Shuning uchun kuchli his-tuyg'ularni ifodalash va

aniqlashtirish uchun ko'pincha og'zaki bo'lmagan vositalar mavjud. Bu erda biz art-terapiyaning psixoterapevtik ishning boshqa shakllariga nisbatan afzalliklari haqida gapirishimiz mumkin:

- deyarli har bir shaxs (yoshidan qat'iy nazar) art-terapiya ishida qatnashishi mumkin, bu esa undan hech qanday vizual qobiliyat yoki badiiy mahoratga ega bo'lishni talab qilmaydi;

- Art-terapiya asosan og'zaki bo'lmagan muloqot vositasidir. Bu, ayniqsa, etarlicha yaxshi gapirmaydigan, o'z tajribalarini og'zaki tasvirlash qiyin bo'lganlar uchun qimmatlidir;

- tasviriy faoliyat odamlarni birlashtiradigan kuchli vositadir. Bu, ayniqsa, aloqalarni o'rnatish qiyin bo'lgan o'zaro begonalashuv holatlarida juda qimmatlidir;

- tasviriy san'at mahsulotlari insonning kayfiyati va fikrlarining ob'ektiv dalili bo'lib, ulardan holatni baholash, tegishli tadqiqotlar o'tkazish uchun foydalanish imkonini beradi;

- art-terapiya - bu o'zini erkin ifoda etish vositasi bo'lib, insonning ichki dunyosiga ishonch, bag'rikenglik va e'tibor muhitini anglatadi;

- art-terapiya ishi ko'p hollarda odamlarda ijobiy his-tuyg'ularni uyg'otadi, befarqlik va tashabbusizlikni engishga, faolroq hayotiy pozitsiyani shakllantirishga yordam beradi;

- art-terapiya insonning ijodiy salohiyatini, o'zini o'zi boshqarish va davolashning ichki mexanizmlarini safarbar etishga asoslangan. Bu o'z-o'zini namoyon qilishning asosiy ehtiyojlarini qondiradi - insonning keng imkoniyatlarini ochib berish va uning dunyoda o'ziga xos noyob bo'lish usulini tasdiqlash.

Art-terapiyadan foydalanganda turli xil san'at va hunarmandchilik faoliyati taklif etiladi: chizish, modellashtirish, yoqish, matodan, mo'ynadan, tabiiy materialdan hunarmandchilik. Shu bilan birga, maxsus tayyorgarlik, ijrochilarning iste'dodi va asarlarning badiiy mahorati unchalik ahamiyatli emas. Ijod jarayonining o'zi ham, insonning ichki dunyosining xususiyatlari ham muhimdir.

Demak, tasviriy san'atni o'qitish jarayonidan farqli o'laroq, art-terapiya darslarida ijodiy faoliyatning stixiyali xususiyatini yana bir bor ta'kidlashimiz kerak. Ma'lumki, ijodkorlikning o'zida shifobaxsh kuch bor.

Art terapiya nutq nuqsonlari bo'lgan bolalarda nutqni faollashtirish uchun qimmatli vosita bo'lishi mumkin. Chizmachilik, rasm chizish va haykaltaroshlik kabi ijodiy faoliyatni o'zida mujassam etgan holda, art-terapiya bolalarning o'zlarini ifoda etishlari uchun og'zaki bo'lmagan vositani ta'minlaydi. Bu ularga o'ziga bo'lgan ishonchni oshirishga, vosita mahoratini oshirishga va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Art terapiya orqali bolalar nutq rivojlanishini bilvosita qo'llab-quvvatlaydigan ranglar, shakllar va teksturalardan foydalanish kabi turli xil ifoda shakllarini o'rganishlari mumkin. Badiiy faoliyat dam olishga yordam beradi, xavotirni kamaytiradi va diqqatni jamlaydi, nutqni faollashtirish uchun qulay muhit yaratadi.

Bundan tashqari, art-terapiya mashg'ulotlari aniq nutq maqsadlariga, masalan, artikulyatsiyani yaxshilash yoki so'z boyligini oshirishga moslashtirilishi mumkin. Til

patologlari va art-terapevtlar nutq va badiiy ifodaga qaratilgan faoliyatni loyihalashda hamkorlik qilishlari mumkin. Art terapiyadan an'anaviy nutq terapiyasi usullari bilan bir qatorda qo'shimcha yondashuv sifatida foydalanish kerakligini ta'kidlash muhimdir. Mutaxassislarining ko'p tarmoqli jamoasi bilan ishlash nutq nuqsonlari bo'lgan bolalarning ehtiyojlarini qondirish uchun kompleks yondashuvni ta'minlaydi.

Art terapiya nutq nuqsoniga ega bolgan bolalar uchun bir qator texnikalarni o'z ichiga oladi, ularga nutqni faollashtirishda yordam beradi. Art terapiya, rasm, bo'yama, model qilish va boshqa kreativ kasb-hunarlar orqali bolalarning nutqini rivojlantirishga yordam beradi.

Art terapiya orqali bolalar nutqini faollashtirishning bir necha asosiy usullari mavjud. Ularning ba'zilar quyidagilar ni tartibga soladilar:

1. Rangli Materiallardan Foydalanish: Bolalarga rangli materiallar (rangelanadigan ruchkalar, bo'yamalar, pastel ranglar) taqdim etiladi. Ular o'zingizni ifodalash uchun rangelanadigan materiallardan foydalanib, o'zingiz haqingizda so'zlarni aytishga harakat qiladilar.

2. Model Qilish: Bolalarga suzuvchi modellar taqdim etiladi va ular o'zlari ham modellashtirishni yaratishlari talab etiladi. Model qilish orqali bolalar o'z fikrlarini vizual shaklda ifoda qila oladilar va bu ularning nutqlarini ham rivojlantirishi mumkin.

3. Tarixiy Rassomlik: Bolalarga tarixiy rassomlik va san'at asarlaridan misollar ko'rsatiladi. Ular o'zlariga yoqadi va ularga tarixiy asarlar yaratish imkoniyati beriladi. Bu ularga nutqni faollashtirish uchun yangi qatorlarni ochishga imkon beradi.

4. Drama Terapiya: Drama terapiya orqali bolalar o'zlarini dramatik qahramonlarga aylantiradilar va ularning haqlarini ifoda qilish uchun o'zgartiradilar. Bu ularga nutqni faollashtirishning bir usuli hisoblanadi.

Art terapiya asosida nutq nuqsoniga ega bolalar nutqlarini rivojlantirishi bilan birga, ularning ozodlik hissi, o'zbeklik, o'zining fikr-ko'rishlari va istaklari bilan ham bog'liq bo'ladi. Terapistlar, bolalarning ifodalanishi va tavsiflashi oralig'idagi barcha texnikalarni qo'llab-quvvatlash uchun maslahat bergan holatta, art terapiya orqali bolalarni yordam beradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1 Andrusenko V.N. Ijtimoiy qo'rquv / V.N. Andrusenko. - Sverdlovsk: "Akademiya" nashriyot markazi, 1991. - 456 p.

2 Barkan A.I. Ota-onalar uchun amaliy psixologiya / A.I. Barkan. - M.: AST - PRESS, 1999. - 270 p.

3 Shcherbatyx Y. Qo'rquv psixologiyasi / Y. Shcherbatyx. - M.: EKSMO - Press, 2002. - 340 p.